

السلامة

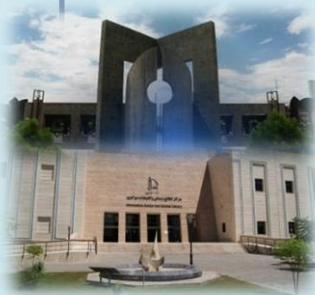

نشریه تازه های اطلاع رسانی و مهارت های اطلاع یابی

مرکز اطلاع رسانی و کتابخانه مرکزی

شماره ۴۰ - تابستان ۱۳۹۴

ISSN: 1684-7989

صاحب امتیاز..... مرکز اطلاع رسانی و کتابخانه مرکزی
مدیر مسئول..... دکتر زهره عباسی
ویراستار..... دکتر مجتبی کفاشان کاخکی
صفحه آرا..... اعظم عبادی

- اهمیت واحد علم سنجی در دانشگاه (دکتر زهره عباسی)
- گزارش فعالیت های مرکز اطلاع رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد (۱۳۹۳) (فرزانه فرجامی)
- مجموعه نفیس شهرهای ایران شهر (محمود صدیقی)
- سامانه چت مرکز اطلاع رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد: گزارش کوتاه از فعالیت سه ماه (شهریور - آذر ۹۳) (محمود صدیقی)
- معرفی سایت مرکز اطلاعات بیوتکنولوژی و کاربرد آن (معصومه صالح فر)
- بازآموزی کتابداران: راهی برای تحقق برنامه های مرکز اطلاع رسانی و کتابخانه مرکزی (فاطمه هراتیان)

اهمیت واحد علم سنجی در دانشگاه^۱

مهمترین هدف از راه‌اندازی این واحد در دانشگاه، تهیه و ارائه اطلاعات مستند و تصویری روشن از وضعیت تولیدات علمی منتشر شده اعضای هیات علمی دانشگاه برای هدایت برنامه‌ریزان و سیاستگذاران علمی و پژوهشی دانشگاه است. بدون تردید نقش کتابخانه و کارشناسان علم اطلاعات و دانش‌شناسی در پیشبرد این اهداف بسیار پررنگ می‌باشد. در ادامه به اهم وظایف این بخش به صورت خلاصه اشاره می‌شود:

- ۱- تحلیل استنادی تولیدات علمی دانشگاه شامل:
 - الف: شناسایی متون اصلی و هسته در یک حوزه موضوعی
 - ب: شناسایی مقالات مهم و تاثیرگذار در توسعه رشته علمی
 - ج: شناسایی نویسندگان و نشریات پراستناد در یک حوزه موضوعی
 - د: مشخص کردن خط زمانی (Time line) یک حوزه پژوهشی
 - ه: شناسایی مقاله‌های پراستناد
 - و: شناسایی ارتباطات و همکاری نویسندگان مختلف
 - ز: مقایسه کشورها و سازمان‌ها در میزان تولیدات علمی
 - ح: شناسایی نویسندگان هسته در یک گروه
 - ط: آمار استنادات برای گروه‌ها و زیرگروه‌های مختلف (میان و میانگین نرخ استنادات مقاله‌ها)
 - ی: محاسبه ضریب H_index برای نویسندگان، موضوعات، سازمان‌ها و کشورها
- ۲- تهیه گزارش‌های ماهانه و سالانه براساس تجزیه و تحلیل آماری بر روی یافته‌ها و شاخص‌های موردنظر
- ۳- برگزاری کارگاه‌های آموزشی مدیریت و داده‌کاوی اطلاعات علمی به منظور ارتقای دانش و مهارت‌های آماری کارشناسان پژوهشی واحدهای دانشگاه
- ۴- بررسی سالانه فعالیت‌های پژوهشی اعضای هیات علمی و ارائه گزارش آن
- ۵- ارزیابی و نظارت بر انتشار نشریات علمی - تخصصی دانشگاه و ارائه گزارش‌های لازم
- ۶- نظارت بر اجرا و فعالیت پایگاه‌های اطلاعات علمی اعضای هیات علمی
- ۷- بررسی ساختار و روند تولید علم در دانشگاه در مقایسه با دانشگاه‌های برتر در سطوح ملی و بین‌المللی و شناسایی مولفه‌های موثر در رشد کمی و کیفی آن
- ۸- تعریف شاخص‌های ارزشیابی علم‌سنجی و برآورد و تجزیه و تحلیل اطلاعات مربوط به شاخص‌ها.
- ۹- انجام امور مربوط به ارزیابی عملکرد پژوهشی اعضای هیات علمی دانشگاه برای جشنواره پژوهش کشوری
- ۱۰- ارائه آخرین اطلاعات مربوط به نشریات علمی تخصصی در سطح کشور و نشریات بین‌المللی
- ۱۱- شناسایی وضعیت پیشرفت علمی دانشگاه در حوزه‌های موضوعی مختلف و در مقایسه با سایر دانشگاه‌های کشور و جهان.
- ۱۲- شناسایی مؤثرترین عضو هیات علمی و پژوهشگر در دانشگاه در حوزه‌های موضوعی مختلف

گزارش فعالیت‌های مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد (سال ۱۳۹۳)

فرزانه فرجامی^۱

مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد در راستای نیل به اهداف و وظایف سازمانی خود در سال ۱۳۹۳ توانست با همت و تلاش فراوان همکاران و به مدد علاقه‌ایان خدماتی متناسب در دانشگاه فردوسی ارائه نماید. بر پایه گزارش‌های دریافتی از بخش‌های مختلف این مرکز، این مجموعه روزانه به بیش از ۱۰۰۰ مراجعه‌کننده خدمت‌رسانی می‌کند.

از جمله فعالیت‌های ویژه کتابخانه در سال ۱۳۹۳ تغییر سیستم نرم‌افزاری کتابخانه و طراحی سیستم یکپارچه مرکز اطلاع‌رسانی دانشگاه (سیماد) بود که به همت کتابداران کتابخانه و مرکز کامپیوتر دانشگاه فاز اول آن انجام گرفت. طراحی این سیستم علاوه بر صرفه‌جویی در هزینه‌های مرتبط با نگهداری و پشتیبانی سیستم قادر است با سایر سیستم‌های موجود در دانشگاه تعامل‌سازنده داشته باشد. همچنین کلیه فعالیت‌های کتابخانه از سفارش و سازماندهی تا ارائه خدمات و تسویه حساب به صورت جامع و یکپارچه قابل مدیریت است.

سایر فعالیت‌های کتابخانه نیز به شرح زیر می‌باشد، امید است این اطلاعات در برنامه‌ریزی و پیش‌بینی نیازهای آینده مدیران و آگاهی مراجعه‌کنندگان مورد استفاده قرار گیرد.

۱. گزارش عملکرد

در فرایند مجموعه‌سازی این مرکز، در سال ۱۳۹۳ مبلغ ۶۵۰۰۰۰۰۰۰۰ ریال جهت خرید منابع هزینه شد. تعداد ۶۹۹۴ نسخه کتاب فارسی، ۴۱۱ عنوان کتاب لاتین، ۱۰۴ عنوان نشریه لاتین دیجیتال، ۴۶ عنوان نشریه فارسی و ۴ پایگاه مقالات فارسی خریداری شد (جدول ۱).

جدول ۱: مبلغ هزینه شده برای تامین منابع اطلاعاتی مرکز در سال ۱۳۹۳

هزینه ریالی صرف شده	روش تهیه		نوع منبع اطلاعاتی	نوع زبان
	اهدایی	خریداری		
۱۷۴۷۱۰۲۷۵۳	۲۵۲۶	۶۹۹۴	کتاب	فارسی (نسخه)
۱۲۵۲۹۸۷۲۴۷	۲۱۶	۴۱۱		لاتین (عنوان)
۳۰۰۰۰۰۰۰	۴۴۴	۴۶	نشریات (عنوان)	فارسی
۲۱۱۷۰۰۰۰۰	۲۱۷	۱۰۴		لاتین
۱۴۴۲۵۰۰۰۰	-	۴	پایگاه‌های اطلاعاتی	فارسی
۲۹۱۹۷۰۰۰۰۰	-	-		لاتین

تعداد منابع فهرست نویسی شده ۱۱۶۶۸ نسخه به شرح جدول ۲ می‌باشد.

۱- کارشناس ارشد مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی، دانشگاه فردوسی مشهد

جدول ۲: خدمات ارائه شده در بخش فهرست‌نویسی در سال ۱۳۹۳

عنوان	تعداد
کتاب‌های فارسی و عربی فهرست‌نویسی شده	۹۵۲۰ نسخه
کتاب‌های لاتین فهرست‌نویسی شده	۲۱۴۸ نسخه
به روزرسانی اطلاعات پایگاه‌های کتابشناختی	۳۲۸۰ رکورد
فهرست‌نویسی پیش از انتشار	۲۱ عنوان

در سال ۱۳۹۳ تعداد ۷۴۰۵ نسخه کتاب فارسی و لاتین خریداری و وارد مجموعه شد. همچنین، تعداد ۱۶۰۷۹۷ کتاب توسط دانشجویان (تمام مقاطع) و تعداد ۸۹۳۶ کتاب توسط اعضا هیئت علمی و تعداد ۷۴۷۵ کتاب توسط کارمندان به امانت رفته است. از این تعداد ۹۲٪ کتاب‌های فارسی و ۸٪ کتاب‌های لاتین می‌باشد. طی ارزیابی‌ها انجام شده تعداد ۱۲۰۵۹ نسخه کتاب فارسی و ۴۰۰۰ نسخه کتاب فارسی و لاتین به مراکز مختلف اهدا شده است. جدول ۳ شمایی از این اقدام‌ها را نمایش می‌دهد:

جدول ۳: گزارش عملکرد به تفکیک نوع منبع اطلاعاتی در سال ۱۳۹۳

کتابخانه	تعداد کتاب									
	وجودی		خریداری		اهدایی		صحافی شده		وجین شده	
	فارسی	لاتین	فارسی	لاتین	فارسی	لاتین	کتاب	فارسی	لاتین	
کتابخانه مرکزی	۱۷۴۸۱۹	۸۹۶۶۵	۶۹۹۴	۴۱۱	۲۵۲۶	۴۱۰	۷۵۳	۱۲۰۵۹	-	
	۵۷۰۳	۵۳۵۸								
غیرمرجع (نسخه)										
مرجع (عنوان)										

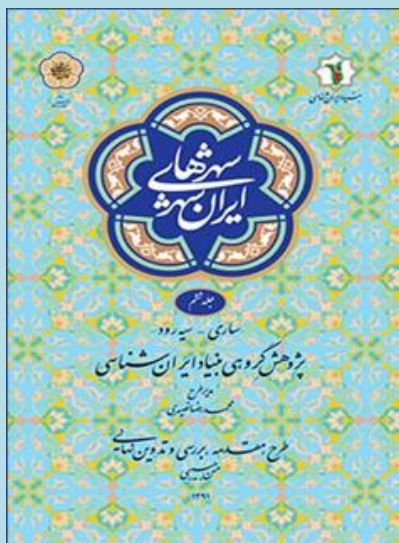
جدول ۴ نیز رخدادهای امانت را در سال ۱۳۹۳ نشان می‌دهد:

جدول ۴: رخدادهای امانت در سال ۱۳۹۳

تعداد امانت												
کارمندان			اعضا هیئت علمی			دانشجویان			همه اعضا			کتابخانه
تعداد کتاب امانت رفته لاتین	تعداد کتاب امانت رفته فارسی	تعداد عضویت	تعداد کتاب امانت رفته لاتین	تعداد کتاب امانت رفته فارسی	تعداد عضویت	دانشجویان دکتری	دانشجویان کارشناسی ارشد	دانشجویان کارشناسی	تعداد کتاب امانت لاتین	تعداد کتاب امانت فارسی	تعداد عضویت	
۱۴۵	۶۱۴۵	۲۱۸۵	۶۴۶	۷۲۵۱	۱۰۳۹	۱۹۹۹۰	۵۷۹۰۰	۸۲۹۰۷	۹۱۳۰	۱۱۱۰۰۰	۲۳۱۸۷	کتابخانه مرکزی

افزون بر موارد ذکر شده، بخش مرجع کتابخانه با داشتن بیش از ۱۳۰۰۰ عنوان کتاب مرجع نیازهای محققین و مراجعین را مرتفع می‌نماید. بیش از ۲۰۰۰ پایان نامه دانشجویی در این سال دریافت و به مجموعه بخش پایان‌نامه‌ها اضافه شده است. همچنین، بیش از ۶۰۰۰۰ مقاله فارسی و لاتین، کتاب الکترونیکی، استاندارد و... برای مراجعان تهیه شد. بخش نشریات کتابخانه با گردآوری بیش از ۱۱۰۸ عنوان نشریه جاری فارسی، انگلیسی، عربی و... در سال ۱۳۹۳ مجموعه نسبتاً غنی فراهم ساخته به گونه‌ای که نیازهای پژوهشی مراجعان را تامین می‌نماید. تعداد کارگاه‌های آموزشی برگزار شده در این سال ۱۲ عنوان دوره آموزشی می‌باشد. معرفی کتابخانه به دانشجویان جدیدالورود در قالب حضور در ۱۷ جلسه معارفه انجام گرفت. تعداد ۱۰۰۷ نفر بازدیدکننده خارجی و داخلی از کتابخانه بازدید داشته‌اند. افزون بر این، در این سال به تجهیز بخشهای مختلف ساختمان قدیم (سایت رایانه، سالن‌های مطالعه، کارگاه آموزشی) پرداخته شد. همچنین برگزاری ۳ نمایشگاه کتاب، راه‌اندازی سیستم گفتگوی آنلاین و شلف‌خوانی موجودی نشریات فارسی دانشگاه از دیگر فعالیت‌های سال ۹۳ مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد بود.

۱. مقدمه

مجموعه نفیس و ارزشمند «شهرهای ایران شهر» با پژوهش گروهی بنیاد ایران شناسی و مدیریت محمدرضا نصیری و طرح، مقدمه و تدوین نهایی دکتر حسن حبیبی از سال ۸۹ در دست انتشار می باشد. محمدرضا نصیری دکتری تاریخ از ترکیه و عضو هیئت علمی پیام نور، تا کنون سمت های مختلف اجرایی و پژوهشی را نیز برعهده داشته است. از جمله سوابق ایشان می توان به عنوان اولین دبیر فرهنگستان زبان و ادب فارسی، رئیس دانشکده ادبیات دانشگاه گیلان، مدیر مسئول نشریه انجمن آثار و مفاخر فرهنگی و قائم مقام انجمن آثار و مفاخر فرهنگی و مشاور علمی بنیاد ایران شناسی از سال ۱۳۷۸ تا کنون اشاره نمود. دکتر نصیری حدود ۱۷ اثر تالیفی در حوزه تاریخ در کارنامه خود دارد. وی همچنین در سال ۱۳۸۳ به عنوان پژوهشگر برجسته پیام نور انتخاب شده است. شادروان حسن حبیبی دکتری حقوق و جامعه شناسی از سوربن فرانسه، در طول حیات سیاسی و اجتماعی خود کارنامه درخشانی بر جای نهاده است. وی معاون اول دو رئیس جمهور، وزیر ارشاد، وزیر دادگستری، اولین رئیس فرهنگستان و عضو هیئت امنای کتابخانه مجلس و نیز رئیس بنیاد ایران شناسی بود. مرکزی که خود در سال ۷۶ بنیان نهاد و تا آخر عمر ریاست آن را برعهده داشت. دکتر حبیبی جدای از سوابق سیاسی و اجرایی به لحاظ علمی نیز جایگاه رفیعی دارد چنانکه ۲۰ اثر ارزشمند تالیف و ترجمه در حوزه جامعه شناسی به یادگار گذاشته است.

کتاب شهرهای ایران شهر در قطع رحلی و کاغذ گلاسه و تصاویر رنگی از آثار عمده بنیاد ایران شناسی به شمار می آید که تاکنون ۶ جلد آن در دسترس قرار گرفته است. گرچه در مقدمه و سایت (<http://91.98.46.102:8081>) این بنیاد بر تعداد مجلدات این مجموعه اشارتی نرفته است اما

۱- کارشناس ارشد مرکز اطلاع رسانی و کتابخانه مرکزی، دانشگاه فردوسی مشهد

گمان می‌رود دو برابر جلدهای موجود به نشر سپرده شود. بنابر مقدمه طرح تدوین این کتاب در سال ۱۳۸۵ با همت دکتر حبیبی صورت گرفته است و علت انتشار آن از دیدگاه طراحان این است که در زمینه شهرهای ایران به طور پراکنده هر مؤلف درباره شهر خویش اثری پر حجم تألیف نموده است و همچنین جغرافی دانان و مورخان نیز به اختصار به این شهرها اشاره نموده، و منابع مرجع مانند دانشنامه‌ها نیز اطلاعات کمی در این خصوص عرضه نموده‌اند. بنابراین اطلاعات این منابع علمی و پاسخگوی اهل فن می‌باشد و از طرفی در این زمان مردم حوصله خواندن کتاب‌های قطور را ندارند از این رو راه میانه‌ای را باید برگزید و آن تدوین و تألیف اثری با نیت معرفی این شهرها بر پایه طرح واحد و یکنواخت است که این بنیاد دنبال نموده و حاصل آن شناساندن شهرهای ایران از روزگار باستان تا عصر حاضر به صورت جامع و در عین حال خلاصه در هر یک از مقوله‌های فرهنگی، اجتماعی تاریخی، جغرافیایی، صنعتی و... می‌باشد که فراروی قرار گرفته است. براساس این طرح موقعیت، طبیعت، تاریخ، مسائل مردم شناختی، اقتصاد و مشاغل، تعلیم و تربیت، بهداشت و درمان، مساجد و امامزاده‌ها، روزنامه‌ها، ارتباطات شهری و دانشمندان و نام‌آوران هر شهر به طور جداگانه مورد بحث واقع شده‌اند. دکتر حبیبی در مقدمه خود در دو قسمت با نام «شهر و مسائل و مباحث آن» و «نقاط تقاطع جامعه شناسی‌های شهری و روستایی: طرح یک جامعه شناسی جدید» مسائل مورد بحث را عنوان و مشکلات شهرها و روستاهای تبدیل شده به شهرهای کوچک را بررسی نموده است.

۲. شیوه تدوین کتاب

براساس طرح کتاب نکات ذیل در تدوین این مجموعه مد نظر قرار گرفته است:

۱. روستاهایی که تا آخر سال ۸۵ به شهر تبدیل شده اند جزو مدخل قرار می‌گیرند؛
۲. برای شهرهای جدید (۸۶ به بعد) پس از پایان مجموعه یک جلد مجزا به صورت تکمله منتشر گردد؛
۳. برخلاف دانشنامه‌ها تنها به مسائل تاریخی و جغرافیایی اکتفا نشود و چهره شهرها از جنبه‌های گوناگون مانند آداب و رسوم، اقتصاد و... مورد بررسی واقع شوند؛
۴. به لحاظ سرگذشتنامه تنها دانشمندان و علما در گذشته، مدخل قرار گرفته‌اند؛
۵. آداب و رسوم و نیز گویش‌های قدیمی واز یادرفته مورد بحث می‌باشند،
۶. از نظر آماری، آمارهای سازمان آمار ایران در سراسر کتاب استفاده می‌شود.

۳. ساختار کتاب

مدخل‌های کتاب براساس نظم الفبایی و در هر صفحه به صورت دو ستون پیش رفته است. ذیل هر مدخل نقشه شهر مورد بحث ترسیم و مداخل فرعی بر پایه طرح از قبیل موقعیت، طبیعت، تاریخ و سایر موضوع‌ها یک به یک بحث می‌شوند. در ذیل مدخل فرعی «جمعیت» جدول آماری به صورت رنگی دیده می‌شود. همچنین به تناسب مدخل، تصاویری از اماکن و بناهای تاریخی شهر مورد نظر آورده شده است.

بنابر شیوه دانشنامه‌ها، «منابع و مأخذ» مورد استناد هر مقاله در انتهای مقاله الفبایی می‌شود؛ اما در این کتاب برپایه توضیح مقدمه چون اکثر ارجاعات به منابع جغرافیایی و تاریخی است آوردن مأخذ ذیل هر مقاله تکرار بیش از حد است و بنابراین منابع و مأخذ با نظم الفبایی در پایان هر مجلد آورده شده است و در ذیل مدخل تنها به ذکر شماره منابع مربوط اکتفا شده است. همچنین در انتهای هر جلد پس از فهرست «منابع»، فهرست تصاویر مورد استفاده با نام «منابع بخش تصاویر» الفبایی شده است.

۴. مقاله‌ها و نویسندگان

مدخل‌های این مجموعه توسط نویسندگان متفاوتی نگاشته شده است. برخی از آنها یک مقاله و بیشتر آنها دو یا چندین مقاله دارند. بنابراین از این جهت که مشخص نیست تا پایان کتاب هر نویسنده چند مقاله ارائه خواهد کرد، آوردن فهرستی که نام و نشان همه مقالات یک نویسنده را معلوم سازد، به خاطر عدم تکمیل مجموعه ممکن نیست و ناگزیر برای بازیابی سریع مطالب به دو فهرست در خصوص مدخل‌ها و نویسندگان آن و یک فهرست از عناوین مداخل، بسنده گردیده است. در انتهای جلد آخر کتاب ممکن است در هم‌کردی از تمام فهرست‌ها ارائه گردد.

۵. فهرست‌ها

به طور کلی پنج فهرست در هر جلد کتاب تنظیم شده است که سه فهرست آن در ابتدای هر مجلد و دو مورد از آن در انتهای جلد آورده شده است:

الف. فهرست عنوان و صفحات

ب. فهرست مدخل‌ها و نویسندگان براساس نظم الفبایی که در کنار آن نام نویسنده آمده است

ج. فهرست الفبایی نویسندگان به همراه مدخل‌های مربوط که خواننده را به فهرست اول رهنمون می‌سازد.

د. فهرست منابع و مأخذ

ه. فهرست منابع بخش تصویری که مأخذ تصاویر مورد استفاده را نشان می‌دهد.

۶. زیارتگاه‌ها، امامزاده‌ها و مساجد

نگاه خاص این مجموعه به مکان‌های مذهبی و زیارتگاه‌ها حائز اهمیت است. در این منبع افزون بر بیان جنبه‌های مذهبی این مکان‌ها به تاثیر این اماکن بر اقتصاد و فرهنگ و توسعه شهرنشینی توجه شده است. وجود قبرستانها در کنار مزارها و آیین خاکسپاری و شکل‌گیری بازارهای سنتی در کنار آن بررسی شده است. همچنین نوع معماری آن و نقش این معماری و هنر بر شهر مورد مطالعه قرار گرفته است که این اماکن تنها محل زیارت نیست، بلکه محل عرضه هنر هنرمندان نیز می‌باشد و زیارتگاه‌ها تجلی‌گاه هنر معماری، خطاطی، آینه کاری و امثال آن است.

سالانه چت مرکز اطلاع رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد:

گزارش کوتاه از فعالیت سه ماهه (شهریور - آذر ۹۳)

محمود صدیقی^۱

۱. مقدمه

امروزه کتابخانه‌ها بویژه کتابخانه‌های دانشگاهی در تلاشند با استفاده از خدمات وب پایه میز مرجع دیجیتالی و فناوری‌های ارتباطی، حوزه جغرافیایی خدمات اطلاع‌رسانی خود را گسترش دهند. مرجع دیجیتالی^۲، مرجع مجازی^۳ یا مرجع الکترونیکی به ارائه خدمات همزمان یا ناهمزمان از طریق نرم افزارهای تعاملی وب پایه می‌پردازد. زنین^۴ تعاریف متعددی به نقل از صاحب نظران در مورد مرجع دیجیتالی و خدمات آن به دست می‌دهد از جمله اینکه مرجع دیجیتالی شامل منابع الکترونیکی متعددی (نظیر پست الکترونیکی یا چت) هستند که خدمات مرجع را با استفاده از اینترنت ارائه می‌دهند. سایرین نیز مرجع دیجیتالی را با نام‌های دیگری از قبیل «مرجع چتی^۵»، «مرجع مجازی»، «مرجع پیوسته» و «مرجع همزمان^۶» نیز نامگذاری کرده‌اند. «سازمان ملی استانداردهای اطلاعات^۷» آمریکا (۲۰۰۱) مرجع دیجیتالی، مرجع مجازی و مرجع پیوسته را «بکارگیری فناوری همزمان (مانند چت) و یا ابزارهای ناهمزمان (مانند پست الکترونیکی) برای کمک در بازیابی و استفاده از اطلاعات» تعریف می‌کند (زنین، ۱۳۸۶). همچنین انجمن کتابداران آمریکا خدمات مرجعی را که به صورت الکترونیکی انجام می‌شود و اغلب همزمان است و کاربران از طریق فناوری‌های اینترنتی بدون حضور در فضای کتابخانه با کتابداران در تماس هستند و می‌توانند سوال‌های خود را مطرح نمایند، خدمات مرجع الکترونیکی می‌نامد (سبزی پور و فدایی، ۱۳۷۸). مشخص است که وجه مشترک و بارز در این تعاریف استفاده از «اینترنت» و «نرم افزارها و فناوری‌های تعاملی» با قابلیت فراهم آوری ارتباطات می‌باشد و این نوع خدمات بر چهار عامل کاربر، محیط رابط (چت، فرم وبی، پست الکترونیکی و...)، منابع الکترونیکی (منابع وبی، منابع دیجیتالی شده) و متخصصان اطلاع‌رسانی تکیه دارد.

۲. چت (گفتگوی زنده اینترنتی)

ارتباط از طریق گفتگوی اینترنتی میان کاربر و مخاطبان (برای مثال کتابدار مرجع با دیگر مخاطبان) را برای مبادله پیام‌های نوشتاری کوتاه را به صورت سریع چت می‌نامند (غلامی، ۱۳۸۸)

۱- کارشناس ارشد مرکز اطلاع رسانی و کتابخانه مرکزی، دانشگاه فردوسی مشهد

2. Digital Reference
3. Virtual Reference
4. Zanin
5. Chat Reference
6. Synchronous
7. National Information Standards Organization (NISO)

چت از نوع خدمات مرجع همزمان، در میان خدمات مرجع الکترونیکی است و به دو نوع ساده^۱ یا «گفتگوی اینترنتی ساده» و نیز گفتگوی اینترنتی پیشرفته^۲ است که شامل ارسال صفحه اینترنت به مرورگر کاربر و برجسته نمودن متن بر روی صفحه کاربر و به اشتراک نهادن صفحات یکدیگر (کاربر و کتابدار) می‌باشد. در چت به دلیل اینکه امکان کمک بلادرنگ^۳ میسر است با پست الکترونیک متفاوت می‌باشند و به همین خاطر کاربران چت را بر پست الکترونیک ترجیح می‌دهند. بر این پایه، برخی از مزایای خدمات مرجع الکترونیکی مانند چت را می‌توان شامل موارد زیر برشمرد:

- دسترسی سریع و همگانی و حذف محدودیت‌های زمانی و مکانی
- ناشناس ماندن
- مدیریت پیام‌ها
- رفع مشکلات ناشی از اشتباه شنیدن و یا شنوایی و گفتاری
- علاقه مندی جوانان به اینترنت
- کاهش کمرویی‌ها (غلامی، ۱۳۸۸، ص ۹۱)

اهداف مورد انتظار از خدمات مرجع الکترونیکی همان هدف‌های مرجع سنتی را دنبال می‌نماید که عبارتند از:

- ارائه آموزش‌های فردی
- کمک در بازیابی منابع اطلاعاتی معتبر
- کمک به هنگام جستجوهای پیوسته
- کمک در فرایندهای ارجاعی
- ارسال پرسش به سایت‌های معتبر و یا هدایت کاربر به این وب سایت‌ها از طریق پیوندهای زنده
- خط مشی خدمات مرجع دیجیتال
- کتابخانه می‌تواند برای ارائه سرویس‌های مرجع خود خط مشی مورد نظر را تدوین نماید و این خط مشی بر پایه نیازهای متغیر کاربر انعطاف پذیر باشد و عموم مسائل قابل طرح از قبیل موارد ذیل را در آن بگنجانند:

استفاده‌کنندگان چه کسانی می‌باشند؛

نوع سوالاتی که پاسخ داده خواهند شد (مثلاً پاسخ به سوالات فوری و واقعی)؛

مدت زمان مورد نیاز برای پاسخگویی چقدر است؛

کتابدارن برای پاسخ دادن به یک پرسش به چه اطلاعاتی از سوی کاربر نیاز دارند؛

چه نوع اطلاعاتی از طریق الکترونیکی قابل تحویل و دسترسی می‌باشند؛

کاربر چه مدتی می‌تواند منتظر پاسخ سوال (به عنوان مثال در پست الکترونیکی مدت زمان پاسخ

مشخص باشد) خود باشد؛

چه کسی پاسخ سوالات را می‌دهد.

1. Simpel Chat
2. Extended Chat Reference
3. Real - Time

بر پایه پیشگفته، برخی از ویژگی‌های نرم افزار چت و یا نرم افزار سرویس مرجع دیجیتال باید از قابلیت‌های زیر داشته باشد:

- هماهنگی با پیشرفت و توسعه کتابخانه و کتابداران؛
- راه اندازی و فعالیت تحت محیط وب؛
- عدم نیاز کاربر به بارگذاری آن نرم افزار؛
- داشتن امکان گفتگوی اینترنتی میان کتابدار و کاربر؛
- فراهم نمودن امکاناتی برای ارسال صفحه؛
- داشتن امکان مرور مشترک توسط کتابدار و کاربر؛
- ارائه کردن فرم ارزیابی به کاربر برای سنجش رضایت کاربر از سیستم؛
- امکان ذخیره کردن رونوشت‌ها؛
- امکان نوبت دهی به کاربران؛
- توانایی ارائه گزارش‌های آماری مختلف؛
- توانایی شناسایی آدرس پروتکل اینترنتی^۱ کاربر؛
- پشتیبانی از عملکرد پست الکترونیک (غلامی، ۱۳۸۸، ص ۱۱۷).

۳. سامانه چت مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی

صفحه رابط سامانه چت مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد شامل ۹ زیر مجموعه در دو بخش (فهرست اصلی و مدیر) فعال زیر طراحی شده است که مهمترین امکانات آن به جز پاسخگویی، تاریخچه چت (جستجو در گزارشات بر اساس کلیدواژه)، گزارش‌های آماری بر پایه تاریخ میلادی، مسدود کردن کاربران مزاحم، ایجاد پاسخ‌های آماده و استفاده از آن در هنگام پاسخگویی و ارسال پیام‌ها به پست الکترونیکی بخش در چت‌های غیر وقت مقرر می‌باشد. از آنجا که گزارش آماری چت در موضوعات مختلف (امانت، پایان‌نامه‌ها، جریمه و...) بیانگر نقاط ضعف و قوت خدمات کتابخانه می‌باشد، این نوع جستجو بسیار حائز اهمیت است و لازم است این نوع جستجو توسط فیلد تاریخ (سال، ماه) محدود گردد تا به سهولت نتایج دقیق تری بدست آید. ضروری است تا گزارشات آماری معمول نیز بر پایه تاریخ خورشیدی امکان پذیر باشد. انجام این دو مهم و دیگر مسایل به نظر می‌رسد مستلزم ویرایش نرم افزار کنونی یا تهیه نوع جدیدی از نرم افزارهای چت باشد.

از مجموع ۸۶۶ پیام در مدت ۳ ماه مورد بررسی در سال ۱۳۹۳، ۳۷۰ پیام متعلق به ماه اول (۱۷ شهریور - ۱۶ مهر) می‌باشد که در مقایسه با دو ماه بعدی (مهر - آبان و آبان - آذر) بیشترین فراوانی را دارد. از میان بخش‌های کتابخانه، اطلاع‌رسانی با ۷۸۴ مورد در طول سه ماه حداکثر پیام‌ها را دارد و پس از آن بخش امانت و سفارش با ۴۵۵ و ۱۶۹ مورد قرار دارند. از مجموع کلید واژه‌های مورد استفاده، کلید واژه «پایگاه‌ها» با ۲۰۶ پیام بیشترین آمار را به خود اختصاص داده است. افزون بر این، جدول ۱ آمار چت مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه را در سه ماه اول سال تحصیلی ۹۴-

1 . IP Address

۹۳ نشان می‌دهد. در مجموع ۸۶۶ پیام کاربر و ۸۳۲ پیام از طرف کتابدار در ۲۸۵ موضوع ثبت شده است. تعداد پیام‌ها و موضوعات در شهریور تا نیمه اول مهر در مقایسه با دو ماه دیگر بیشتر می‌باشد و ماه دوم و سوم به ترتیب در مرتبه بعد قرار دارند.

جدول ۱: گزارش عملکرد سامانه چت مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی در سه ماه اول تحصیلی ۹۴-۹۳

تاریخ (شهریور - آذر)	پیام کاربر	درصد	میانگین	پیام کتابدار	درصد	میانگین	موضوع	درصد
شهریور - مهر (۶/۱۷ - ۱۷/۱۶)	۳۷۰	۴۲/۷۴	۱۷	۳۶۴	۴۳/۷۵	۱۷	۱۲۴	۴۶/۷۹
مهر - آبان (۷/۱۷ - ۱۸/۱۶)	۲۵۸	۲۹/۷۹	۱۴	۲۲۵	۲۷/۰۴	۱۳	۶۳	۲۳/۷۷
آبان - آذر (۸/۱۷ - ۹/۱۶)	۲۳۸	۲۷/۴۷	۱۰	۲۴۳	۲۹/۲۰	۱۱	۷۸	۲۹/۴۳
مجموع	۸۶۶	٪۱۰۰	-	۸۳۲	٪۱۰۰	-	۲۶۵	٪۱۰۰

واژه‌های «امانت»، «اطلاع‌رسانی»، «جستجو» از آنجا که به قسمت خاصی مربوط نیستند، عمومی در نظر گرفته شده‌اند و نتایج آن در جدول ۲ آمده است. کلید واژه «جستجو» ۱۹۹، «امانت» ۱۹۵ و «سیستم» با ۱۴۵ پیام در مجموع به ترتیب بیشترین مورد را دارند. «اطلاع‌رسانی» ۱۱۴ پیام را دارا می‌باشد. در شهریور «امانت» و «جستجو» هر یک ۸۸ پیام، «سیستم» ۵۵ مورد به ترتیب می‌باشند و «اطلاع‌رسانی» ۲۸ مورد پیام را به خود اختصاص داده است. در ماه دوم «جستجو» ۵۸، «امانت» ۵۱ و «اطلاع‌رسانی» با ۳۶ پیام به ترتیب و «سیستم» با ۸ مورد کمترین آمار را نشان می‌دهد. در آبان «سیستم» ۸۲، «امانت» ۵۶ و «جستجو» با ۵۳ نتیجه از نظر پیام دریافتی به ترتیب رده‌بندی می‌شوند.

جدول ۲: گزارش عملکرد سامانه چت بر پایه واژه‌های مورد استفاده کاربران

تاریخ	امانت	درصد	سیستم	درصد	اطلاع‌رسانی	درصد	جستجو	درصد
شهریور - مهر	۸۸	۴۵/۱۲	۵۵	۳۷/۹۳	۲۸	۲۴/۵۶	۸۸	۴۴/۲۲
مهر - آبان	۵۱	۲۶/۱۵	۸	۵/۵۱	۳۶	۳۱/۵۷	۵۸	۲۹/۱۴
آبان - آذر	۵۶	۲۹	۸۲	۵۷	۵۰	۴۳/۸۵	۵۳	۲۷
مجموع	۱۹۵	۰/۰۱۰۰	۱۴۵	۰/۰۱۰۰	۱۱۴	۰/۰۱۰۰	۱۹۹	۰/۰۱۰۰

افزون بر موارد ذکر شده، آمار چت هر بخش کتابخانه را می‌توان بر پایه کلیدواژه‌های مرتبط در طول سه ماه (۱۷ شهریور - ۱۷ آذر) سال ۱۳۹۳ در قالب جدول ۳ نشان داد:

جدول ۳: آمار چت هر بخش مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی بر پایه کلیدواژه‌های مورد استفاده کاربران

ب. امانت	پیام	ب. اطلاع‌رسانی	پیام	ب. پایان‌نامه	پیام	مرجع	پیام	سفارش	پیام	نشریات	پیام
بخش امانت	۱۵۸	ب. اطلاع‌رسانی	۹۱	پایان‌نامه	۹۲	مرجع	۶۴	سفارش	۱۰۹	نشریات	۳
امانت کتاب	۴۶	پایگاه‌ها	۲۰۶	سی دی	۱۸	-	-	سفارشات	۶۰	مجله	۱
تمدید	۱۱۵	پاد	۱۳۱	ایران داک	۴۳	-	-	-	-	-	-
جریمه	۸۲	دانلود	۷۱	-	-	-	-	-	-	-	-
رزرو	۲۶	مقاله	۱۶۲	-	-	-	-	-	-	-	-
عضویت	۲۵	مگیران	۴۰	-	-	-	-	-	-	-	-
تسویه حساب	۳	دی او آی	۴۰	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	امرالذ	۲۳	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	الزویر	۲۰	-	-	-	-	-	-	-	-
جمع	۴۵۵	جمع	۷۸۴	جمع	۱۵۳	جمع	۶۴	جمع	۱۶۹	جمع	۴

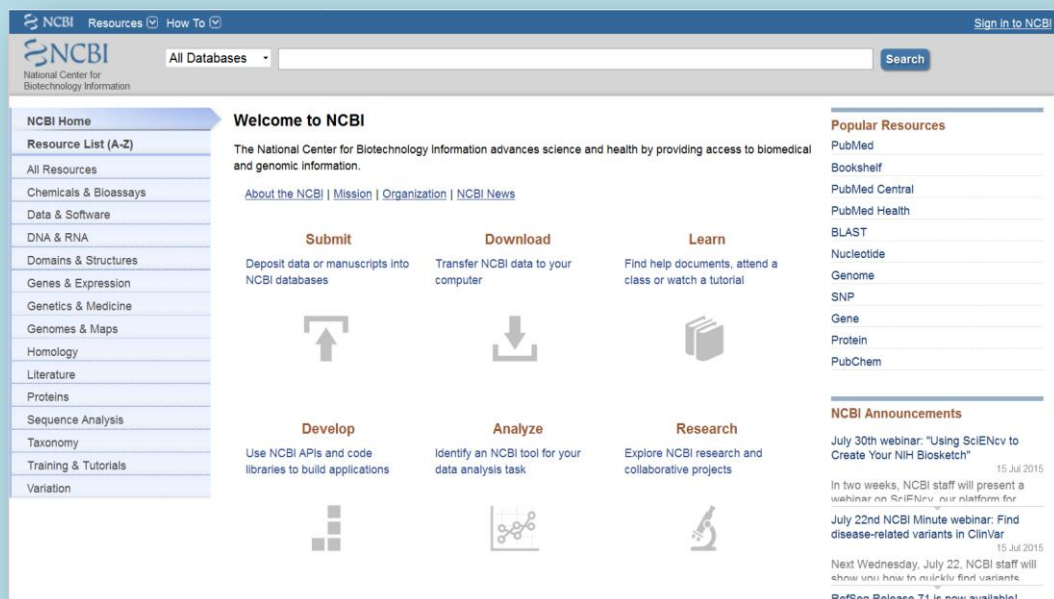
بخش اطلاع‌رسانی با توجه به تنوع کلیدواژه‌ها، اهمیت پایگاه‌ها، نیاز مراجعان و عدم آشنایی کاربران و مشکلات نرم افزاری وسخت افزاری در مقایسه با سایر بخش‌ها بیشترین پیام را دارد. همچنین در سه ماه مورد بررسی نیز اولین ماه به طور کلی پیام‌های بیشتری داشته است. در میان کلیدواژه‌های عمومی سه واژه «امانت» و «جستجو» هر یک ۸۸ مورد و «سیستم» ۵۵ مورد در شهریور ماه دارند که ممکن است به دلیل عدم آشنایی کاربران با نرم افزار کتابخانه و یا مشکلات سخت افزاری باشد. در پایان امید می‌رود تا مسئولین مربوطه نسبت به روزآمدی و بهبود این سیستم در مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد توجه ویژه ای مبذول دارند.

منابع و مآخذ

۱. زین، آلیشا (۱۳۸۶). مرجع دیجیتال: آنچه گذشته به ما آموخته و آنچه آینده در برخواهد داشت. مترجم مهدی محمدی. علوم و فناوری اطلاعات ۲۳. (۲۰۱): ص ۴.
۲. سبزی پور، مجید و غلامرضا فدایی عراقی (۱۳۷۸). ارزیابی خدمات مرجع الکترونیکی در وب سایت کتابخانه‌های دانشگاهی دولتی شهر تهران (گزارشی از پیشرفت کار یک طرح پژوهشی). فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۱ (۲۳): ۱۱۹.
۳. غلامی، طاهره (۱۳۸۸). خدمات مرجع دیجیتال. قم: دانشگاه قم، کتابدار.

معرفی سایت مرکز اطلاعات بیوتکنولوژی و کاربرد آن (معصومه صالح فر^۱)

مقدمه

بیوانفورماتیک علمی است که از تلاقی زیست‌شناسی، علوم کامپیوتر و فناوری اطلاعات پدید آمده است. یکی از مهمترین عوامل در توسعه سریع بیوانفورماتیک، دسترسی رایگان و نامحدود به اطلاعات بیوانفورماتیکی برای کاربران شبکه اینترنت است. مرکز ملی اطلاعات زیست‌فناوری^۲ معروف به NCBI در سال ۱۹۸۸ و یکی از مراکز و شاخه‌های کتابخانه ملی پزشکی ایالات متحده آمریکا می‌باشد. در این مرکز ابزار و پایگاه داده‌هایی نظیر آنتره، پلاست، پاپ‌مد، ژن‌بانک اداره می‌شود. این مرکز در مریلند قرار دارد. در NCBI یک گروه تحقیقاتی چند منظوره شامل دانشمندان علوم کامپیوتر، زیست‌شناسان مولکولی، ریاضیدانان، بیوشیمی‌دانان، پزشک‌ها و زیست‌شناسان ساختاری، مشغول به کار می‌باشند. آنها با استفاده از روش‌های ریاضی و محاسباتی به مطالعه‌ی مسایل پایه‌ای بیومدیکال در سطح مولکولی از جمله سازمان ژنی، آنالیز توالی‌ها و پیش‌بینی ساختار می‌پردازند. این پایگاه از طریق آدرس اینترنتی www.ncbi.nlm.nih.gov در دسترس قرار می‌گیرد.

نازه‌های اطلاع‌رسانی و اطلاع‌یابی
تابستان ۱۳۹۴ - شماره ۴۰

وظایف مرکز ملی اطلاعات بیوتکنولوژی

برخی از وظایف مورد توجه در مرکز ملی اطلاعات بیوتکنولوژی عبارتند از:

• ایجاد ساختار برای تحلیل و ذخیره‌سازی داده‌های تحقیقات ژنتیک، بیوشیمی و زیست‌شناسی

مولکولی

• ترویج و شیوع استفاده از این پایگاه‌های داده در بین جامعه محققین

• هماهنگ‌سازی اطلاعات با دیگر مراکز مشابه جهانی

• پیشبرد پژوهش در تحلیل‌های رایانه‌ای روابط کارکردی - ساختاری مولکول‌های کلیدی

پایگاه‌های اطلاعاتی و نرم‌افزارها مرکز ملی اطلاعات بیوتکنولوژی

پایگاه NCBI افزون بر راه‌اندازی پایگاه اطلاعاتی از توالی‌های DNA با نام GenBank پایگاه‌های

اطلاعاتی دیگری به شرح زیر ارائه کرده است:

• وراثت مندل در انسان بر روی شبکه اینترنت (OMIM)

• پایگاه اطلاعاتی مدل‌سازی مولکولی (MMDB)

• بانک اطلاعاتی مدل‌سازی مولکولی

• مجموعه‌ای از توالی‌های منحصر به فرد ژنی انسان

• نقشه ژنی ژنوم انسان

• کاوشگر تاکسونومی

• پروژه آناتومی ژنوم سرطان (GGAP) با همکاری موسسه ملی سرطان

یک سیستم جستجو و بازیابی در NCBI به نام Entrez نیز وجود دارد که کاربران را قادر می‌سازد

به اطلاعات ساختاری، تاکسونومی، نقشه برداری و توالی‌ها دست یابند. همچنین تصاویری گرافیکی از

توالی‌ها و نقشه‌های کروموزومی در اختیار کاربران قرار می‌دهد. این پایگاه توانایی دستیابی به توالی‌ها،

ساختارها و منابع وابسته به هم را از دو طریق زیر دارا است:

• **Pubmed** یک رابط کاربری جستجو در شبکه است که از طریق آن می‌توان به مقالات مجلات

گوناگون دست پیدا کرد. همچنین امکان دسترسی به ۱۱ میلیون عنوان مقاله در MEDLINE فراهم

می‌شود.

• **BLAST** یکی دیگر از برنامه‌های NCBI است که بوسیله آن می‌توان میزان تشابه توالی‌ها و

شناسایی ژن‌ها و خصوصیات ژنتیکی را جستجو کرد. همچنین قادر است تشابه یک توالی را در کل

پایگاه اطلاعاتی DNA در کمتر از ۱۵ ثانیه جستجو و پیدا کرد.

در بخش What's NEW آخرین خبرها از پروژه‌های جدید و همچنین آرشیوی از پروژه‌های

سال‌های گذشته ایجاد شده که با لینک‌های مربوطه قابل دسترسی است.

بازآموزی کتابداران:

راهی برای تحقق برنامه‌های مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی (فاطمه هراتیان^۱)

سرعت تغییر در ماهیت و بسترهای اطلاعاتی باعث شده است که کتابداران برای ارائه بهینه خدمات، دانش افزائی و آموزش مداوم را سرلوحه کار قرار دهند. به علت تنوع و تغییرات سریع محمل‌های اطلاعاتی اغلب خودآموزی و پویایی کتابدار کافی نیست و لازم است طی آموزشهای کوتاه مدت از تجربیات همدیگر و اساتید فن بهره ببرند. روز آمد بودن دانش کتابداران ارتباط مستقیمی با افزایش بهره‌وری در کتابخانه‌ها و رضایت کاربران دارد بویژه در کتابخانه‌های دانشگاهی که جامعه مخاطب آن را دانشجویان، اساتید و پژوهشگران تشکیل می‌دهد و لازمه برآوردن نیازهای اطلاعاتی آنان این است که کتابدار پا به پای آنان و گاهی حتی قدمی فراتر در راستای جستجو و بازیابی اطلاعات مورد نیاز آنان بردارند.

بازآموزی کتابداران و همگام بودن کتابدار با دانش روز تنها راه پیش رو برای مواجهه با تغییرات می‌باشد. کارنامه عملکرد مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد نشان می‌دهد که همزمان با سرعت گرفتن تغییر در فناوری‌های مرتبط با علم اطلاعات و دانش‌شناسی به مقوله بازآموزی کتابداران اهمیت بیشتری داده شده است. پرداختن به روند این شتاب و تحلیل و بررسی تاثیر آموزش‌ها در عملکرد کتابداران همچنین رضایت کاربران و افزایش بهره‌وری، خود موضوع پژوهشی است که در این مختصر نمی‌گنجد.

نیازسنجی و انعکاس نیازهای آموزشی کتابداران به بخش آموزش در طول سال انجام می‌شود ولی بخش آموزش و ارتباطات عمده آموزشهای کتابداران را برای تابستان که ترم تحصیلی تمام شده و کتابداران به فعالیت‌هایی که انجام آن در طول سال تحصیلی دشوار می‌باشد، متمرکز می‌شوند تا با شروع سال تحصیلی کتابداران با کسب مهارت‌های جدید خدمات ارزنده‌ای را به جامعه مخاطبان ارائه نمایند. در مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد، تمرکز آموزش‌ها در تابستان به این معنی نیست که در طول سال تحصیلی هیچ گونه آموزشی در برنامه کاری قرار نمی‌گیرد بلکه تلاش می‌شود تمرکز بازآموزی‌ها در بازه زمانی باشد که تداخل کمتری به لحاظ ارائه خدمات در روند کار این مرکز صورت پذیرد. برای مثال در طول سال ۱۳۹۳ کتابداران در ۱۲ عنوان کارگاه آموزشی به مدت ۳۰ جلسه به صورت رسمی شرکت داشتند (آمار ذکر شده آموزش‌های مربوط به انتقال مهارت‌ها و تجربیات همکاران به صورت غیر رسمی را پوشش نمی‌دهد) که عمده آن در تابستان انجام گرفته است. بخش آموزش و ارتباطات این مرکز در سال ۱۳۹۴ نیز آموزش کتابداران را به جد پیگیری است که در شماره‌های بعدی گزارش مفصل آن ارائه خواهد شد.

نازه‌های اطلاع‌رسانی و اطلاع‌یابی
تابستان ۱۳۹۴ - شماره ۴۰

۱- کارشناس علم اطلاعات و دانش‌شناسی کتابخانه مرکزی، دانشگاه فردوسی مشهد